

УДК 378
DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-174-187

Вікторія САВИЩЕНКО[©]
доктор юридичних наук,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ В УМОВАХ ТЕХНОГЕННОГО, ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розкриваються особливості техногенного, цифрового суспільства та фактори, які змінюють феномен професії та розвиток професійної деонтології. В означеній площині розглядаються медична деонтологія, юридична деонтологія, педагогічна деонтологія, психологічна деонтологія, деонтологія державної служби та деонтологія наукової діяльності. Розкриваються чинники розвитку системи видів професійної деонтології. Аналізуються різні підходи до класифікації професій. Обґрунтовується деонтологічно орієнтована класифікація професій, правові засоби розвитку професійної деонтології. Акцент робиться на посилення деонтологічного змісту правових норм. У зв'язку з чим пропонуються зміни до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та Закону України «Про освіту». Особливу увагу приділено розробці тексту професійної присяги педагога України.

Ключові слова: техногенне, цифрове суспільство, професійна деонтологія, професії з високим ступенем відповідальності, медична деонтологія, юридична деонтологія, педагогічна деонтологія, психологічна деонтологія, деонтологія державної служби, деонтологія наукової діяльності, класифікація професій, професійні цінності, професійний обов'язок, професійна присяга.

Постановка проблеми. В умовах техногенного, цифрового суспільства змінюється наукова картина світу. На перший план виходить «Цифра» (від араб. Sifr – порожнє місце, нуль [1, с. 820]) і «Техніка» (від гр. *technikos* – вправний з *techné* – мистецтво, майстерність, позначає сукупність машин, механізмів, пристроїв [1, с. 749]) – небіологічне, неживе, неприродне. Етимологічний аналіз слів «цифра» і «техно» дає змогу трактувати сенс контексту «техногенне, цифрове суспільство» як спустошення, обнуління існуючої моделі світу «Природа – Людина – Суспільство» і набуття штучним інтелектом ознак суб'єктності. У новому техногенному, цифровому суспільстві немає емпатії, чуйності, милосердя, людяності. Техногізація і цифровізація вже призводить до проблеми непотрібності людини, соціально-економічної кризи, створення віртуальної дійсності без моральних цінностей, виникнення ігрової і комп'ютерної залежності, дефіциту «живого» спілкування, формування фрагментарного мислення у дітей.

Світова економіка змінюється під впливом розвитку надвисоких технологій, порушення принципів рівномірності розподілу фінансів і концентрації їх у мегабагатіїв. Нові реалії її функціонування зумовлюють потребу в підвищенні уваги до професії як соціокультурного, психологічного, деонтологічного і правового феномену. У професії виявляється соціальна сутність людини, її роль як особистості. Гострота проблеми поглинання духовності людини особливо небезпечна для професій, покликаним яких є одвічні цінності і функції: захищати справедливість, свободу, мир, виховувати дітей, лікувати, будувати державу. Наразі ці професії втрачають свою одну із основних – деонтологічну складову. Саме тому сьогодні ми часто стикаємося із байдужістю лікаря і педагога, меркантильністю юриста і державного службовця, проявами корупції, демагогії, навіть із державною зрадою.

Відтак, якщо ми прагнемо суспільства, орієнтованого на людину і загальнолюдські цінності, у методологічному аспекті вирішення цієї проблеми полягає в посиленні деонтологічного складника професій типу «Людина – Людина» завдяки інтеграції наукових підходів, розвитку трансдисциплінарних зв'язків права, педагогіки, психології, аксіології, акмеології та деонтології.

© В. Савіщенко, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6278-4774>
v-savishenko@ukr.net

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Наукові дослідження унаочнюють широке коло питань, пов'язаних із цивілізаційним поступом людства загалом та деонтологізацією професійної діяльності зокрема. Так, у соціологічно-філософській площині визначають різні моделі соціумів: постіндустріальну (Д. Белл), інформаційну (технотронну) (З. Бжезинський), нову індустріальну (Д. Гелбрейт), посткапіталістичну (П. Друкер), мережеву (М. Кастель), електронну (М. Маклюен), електронно-цифрову (Д. Тапскотт), «хвильову» модель розвитку суспільства (Е. Тоффлер), програмовану (А. Турен) та ін. Наукові розвідки вчених присвячені й осмисленню концептуальних засад професійної деонтології: аналізу деонтологічних проблем юридичної діяльності (С. Алексєєв, М. Айзенберг, О. Бандурка, І. Бенедик, О. Богатирьова, А. Богатирьов, В. Власюк, Є. Гіда, В. Горшеньов, С. Гусарев, В. Комаров, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокуренько, О. Тихомиров, В. Черней, Є. Шмоткін та ін.); вивченню парадигм формування правової культури та компетентності майбутніх правоохоронців (В. Ільїна, М. Підберезький, В. Рижиков, О. Федоренко, Г. Яворська та ін.); обґрунтуванню етико-деонтологічних основ педагогічної діяльності (Й. Герbart, А. Дістервег, Я. Коменський, Д. Локк, Й. Песталоцці, Ф. Рабле та ін.). Джерельною базою педагогічної етики і деонтології є теоретичні та практичні розробки Г. Васяновича, І. Зязюна, М. Васильєвої, Г. Караханової, К. Левітана, В. Малахова, І. Синиці, Л. Хоружи та ін. Значний внесок у розробку питань деонтологічної підготовки лікарів зробили А. Білібін, С. Боткін, Е. Вагнер, О. Грандо, В. Ехалов, А. Кемпбелл, О. Клигуненко, С. Левенець, Л. Лещинський, О. Мурзіна, М. Петров, Б. Петровський, Я. Попович, Н. Сокольський та ін.; психологів – І. Бех, О. Веселова, С. Максименко; офіцерів-прикордонників – В. Гащук, державних службовців – К. Вигуру, О. Клименко, працівників митних органів – О. Корольова та ін. Обґрунтування сутності професійної діяльності людини як соціально-культурного явища, феномену суб'єктивного самовизначення, професійної придатності, процесу підвищення продуктивності праці, класифікацій професій стає можливим завдяки теоретичним здобуткам І. Баклицького, Ф. Баумгартона, Дж. Голланда, К. Гуревича, Л. Йовайши, Є. Клімова, К. Корнілова, О. Леонтєва, В. Лооса, Г. Мюнстенберга, Б. Теплової, І. Сеченова, С. Струмиліна, Дж. Холланда, В. Шадрікова та ін.

Аналіз наукових праць і дослідження практики професійної діяльності в юридичній, педагогічній, медичній, психологічній, управлінській та науковій сферах дає змогу виокремити такі істотні протиріччя:

- між негативними проявами становлення техногенного, цифрового суспільства і потребою його гуманізації, збереження деонтологічного змісту професій з високим ступенем відповідальності;
- між активною репрезентацією деонтологічних теорій і концепцій та відсутністю узагальненої системи галузей та видів професійної деонтології, деонтологічно зорієнтованої класифікації професій;
- між гострою соціальною потребою суспільства в деонтологічно підготовлених професіоналах і нестачею таких кадрів, розпливчастим уявленням про шляхи вирішення цієї проблеми на рівні трудового та адміністративного законодавства.

Такі розбіжності визначають актуальність розвитку професійної деонтології, розробки нової класифікації професій в умовах техногенного, цифрового суспільства, коли осмислення трансформаційних змін феномену професії з урахуванням збереження її деонтологічного змісту є перспективним способом попередження ціннісної деградації людини.

Метою статті є визначення факторів впливу техногенного, цифрового суспільства на розвиток деонтології та феномен професії; дослідження галузей та видів професійної деонтології; розробка деонтологічно зорієнтованої класифікації професій; обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення освітнього законодавства з погляду деонтології.

Виклад основного матеріалу. Становлення деонтології (від грец. δέον (δέοντος) – потрібне, необхідне, λόγος – наука) як науки відбувалося впродовж століть. Її виток є філософія, етика. У 1834 році засновник утилітаризму Ієремія Бентам у праці «Деонтологія, або наука про мораль» [2] увів до наукового обігу термін «деонтологія» для позначення теорії моральності загалом. Шукаючи відповідь на головне питання утилітаризму, що необхідно зробити для щастя найбільшої кількості людей, І. Бентам сформулював основний принцип деонтології – принцип користі, який дозволяє оцінити

вчинок з точки зору його добрих наслідків, впливу на збільшення чи зменшення «суми суспільного щастя». Визначений І. Бентамом взаємозв'язок між категоріями «інтерес» і «обов'язок», «добродієність» і «гріх», «задоволення» і «страждання», «добро» і «зло», «щастя» став підґрунтям розробки теорії професійної деонтології. Учений уважав, що завдання деонтології полягає в наданні соціальним мотивам всієї сили особистих мотивів, у переконанні, що особисті інтереси й обов'язки збігаються із суспільними, а егоїстичне бажання власного щастя необхідне як мотив забезпечення існування людства, який у сполученні з розумом може забезпечити суспільне щастя [3]. Здійснений І. Бентамом аналіз дозволив надалі сформулювати методологічні засади сучасної професійної деонтології.

У Філософському енциклопедичному словнику визначено, що деонтологія є розділом етики, у якому розглядаються проблеми обов'язку і належного [4, с. 148]. Її методологічною основою є дві парадигми філософії моралі – це деонтологічна етика обов'язку і блага та телеологічна етика справедливості, турботи та піклування [4, с. 149]. У широкому розумінні, деонтологія, виділившись у структурі етики, вивчає проблеми обов'язку та належного в усіх сферах життєдіяльності людини: професійній, громадянській, сімейній, державній та ін.

На даному етапі розвитку деонтології найбільш науково сформованою є професійна деонтологія. Професія як вид діяльності орієнтована на задоволення потреб людини, суспільства, держави. Її суспільна значущість, роль у житті кожної людини обумовлює визначення предмету професійної деонтології – професійний морально-етичний обов'язок. Виходячи із такого розуміння предмета, професійна деонтологія є галуззю знань про професійний обов'язок і відповідальність, сутність і соціальне призначення професії, її етичні стандарти.

Професійна деонтологія є складним утворенням, що містить різні галузі знань про морально-етичний обов'язок у професіях з високим ступенем відповідальності: лікар, вчитель, психолог, учений, юрист, військовий, державний службовець та ін. Такі професії орієнтовані на забезпечення основоположних цінностей: життя, здоров'я, миру, безпеки, справедливості, свободи, гідності, добра, майбутнього. Спільний предмет дослідження професійної деонтології пов'язує різні її галузі: медичну, юридичну, педагогічну, психологічну, деонтологію державної служби, деонтологію наукової діяльності. Водночас кожна галузь деонтології має свій власний предмет дослідження та орієнтована на вивчення:

- 1) морально-етичного змісту професійного обов'язку і відповідальності;
- 2) зовнішньо-професійних етичних стандартів поведінки – норм взаємодії з людьми, які потребують професійних послуг, їх рідними та ін.;
- 3) корпоративних етичних стандартів поведінки – норм взаємодії у професійному середовищі;
- 4) професійних обмежень і заборон, норм поведінки за межами виконання професійних функцій.

Такий підхід є універсальним і дає змогу сформулювати визначення понять різних галузей професійної деонтології:

– медична деонтологія – вчення про професійний обов'язок медичних працівників, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з пацієнтом, його рідними; корпоративні норми професійного середовища; позапрофесійні морально-етичні правила життєдіяльності;

– юридична деонтологія – вчення про професійний обов'язок юристів, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з учасниками судового процесу, клієнтами, їхніми рідними; корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні правила;

– педагогічна деонтологія – вчення про професійний обов'язок педагогів, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії педагога з учасниками освітнього процесу, стейкхолдерами; корпоративні норми професійного середовища; позапрофесійні морально-етичні правила життєдіяльності педагога;

– деонтологія державної служби – вчення про професійний обов'язок державних службовців, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з людьми у сфері виконання завдань і функцій держави;

корпоративні норми професійного середовища; позаслужбові морально-етичні канони життєдіяльності державного службовця;

– психологічна деонтологія – вчення про професійний обов'язок психологів, моральну сутність і відповідальність професії, її соціальне призначення, етичні стандарти взаємодії з клієнтами, їхніми рідними; корпоративні норми професійного середовища; позапрофесійні морально-етичні канони життєдіяльності психолога;

– деонтологія наукової діяльності – галузь деонтології про професійний обов'язок ученого, моральну сутність проведення фундаментальних (прикладних) наукових досліджень, соціальну значущість наукової діяльності, етичні стандарти проведення досліджень (експериментів); корпоративні норми професійного середовища; позапрофесійні морально-етичні канони життєдіяльності вченого.

Одним із показників розвитку професійної деонтології вважаємо наявність внутрішньої системи її видів, яка в процесі формування набуває ознак моно- чи полівидової. З цієї точки зору найрозвинутішою полівидовою є медична деонтологія, оскільки ця галузь має розгалужену систему видів: деонтологію медичної сестри, терапевтів, хірургів, акушерів, онкологів та ін. Юридична деонтологія, узагальнюючи судові, адвокатську, прокурорську, нотаріальну, виконавчу, слідчу, є також полівидовою. Педагогічна деонтологія, перебуваючи у стадії становлення, характеризується виокремленням деонтології вихователя, вчителя, педагога вищої школи, поступово набуває ознак полівидової деонтології. Деонтологія державної служби орієнтована на широкий спектр державних службовців Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій, військового управління, дипломатичної служби, інших державних органів. На даному етапі формування цієї полівидової галузі професійної деонтології можна виділити: військову деонтологію, парламентарську деонтологію, деонтологію посадових осіб місцевого самоврядування, поліцейську деонтологію, деонтологію посадових осіб виконавчої влади, деонтологію дипломатії. До моновидових належить психологічна деонтологія та деонтологія наукової діяльності, що обумовлено відсутністю на даному етапі сформованості деонтологічних основ за спеціалізаціями цих професій.

Отже, розвиток системи видів професійної деонтології залежить від сформованості внутрішньої професійної спеціалізації, її етичних особливостей.

Для визначення перспектив розвитку професійної деонтології в умовах техногенного, цифрового суспільства проаналізуємо класифікації професій з погляду психології, педагогіки та права.

У царині психологічних знань можна виділити класифікації професій, розроблені відомими вченими Ф. Баумгартером, Дж. Голландом, К. Гуревичем, Л. Йовайшею, Є. Клімовим, О. Ліпманом, О. Леонт'євим, В. Лоосом, С. Струмиліним, Л. Тайлер та ін.

Л. Тайлер узагальнила професії у такі групи: найвищі інтелектуальні; управлінські; працівники розумової праці; кваліфіковані робітники; напівкваліфіковані робітники і праця, яка не потребує кваліфікації [5]. Класифікація професій Дж. Голланда передбачає відповідність типів особистості (реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенційний, підприємливий, артистичний) професійному середовищу, типу професії [6]. С. Струмилін класифікував професії за ступенем самостійності людини в праці: автоматична рефлекторна праця; напівавтоматична звична праця; шаблонно-виконавська праця; самостійна праця в межах завдання; вільна творча праця [7].

О. Ліпман розмежував професії на три блоки: ті, що передбачають справи з людьми, впливають на людей; ті, що мають відношення до неживої природи; ті, для яких властиве спілкування з живою природою [8]. В основу класифікації професій Ф. Баумгартен поклав критерій відповідності основним типам нахилів й емоційних імпульсів людини [9]. Л. Йовайша диференціював професії за професійними цінностями: цінності спілкування; інтелектуальної активності; практико-технічної активності; художньої активності; соматичної активності; матеріальної (економічної) активності [10]. О. Леонт'єв виділив за предметом праці п'ять типів професій: біономічні (природа), технічні (техніка), сигномічні (знаки), артономічні (художні образи), соціономічні (взаємодія людей) [11].

Є. Клімов розробив багаторівневу класифікацію професій [12]. Перший рівень, за предметом праці, складають п'ять типів професій: «людина – техніка» – професії, які

пов'язані з виробництвом, обслуговуванням та проєктуванням техніки; «людина – людина» – зміст праці передбачає ефективну взаємодію між людьми; «людина – природа» – дослідження, вивчення і використання природних ресурсів; «людина – знак» – професії, які пов'язані з використанням усного чи писемного мовлення, роботою з документами та цифрами; «людина – образ» – професії, предметом праці яких є художні образи, професійна діяльність орієнтована на певний вид мистецтва. Другий рівень, за метою праці, утворюють три класи професій: гностичні (пізнавальні) професії; перетворюючі професії; пошукові професії. Третій рівень, за знаряддями праці, узагальнює професії у відділи: професії речовинних знарядь праці; професії механічних знарядь праці; професії автоматизованих систем, робототехніки; професії функціональних (невидимих) знарядь праці. На четвертому рівні, за критерієм «умови праці», професії класифіковано в чотири групи: професії у звичайному мікрокліматі; на відкритому повітрі; професії у незвичайних умовах; професії з високим ступенем моральної відповідальності за здоров'я і життя людини, матеріальні цінності.

Багаторівнева класифікація Є. Клімова засвідчує складність, різноаспектність професійної діяльності людини, дає змогу упорядкувати професії в єдину систему та розробити професіограми, враховуючи критерії «предмет», «мета», «умови», «знаряддя праці».

На сучасному етапі розвитку суспільства під впливом наукового прогресу відбувається трансформація професій, зникають чіткі межі між визначеними О. Леонтьєвим п'ятьма типами професій. В умовах техногенного, цифрового суспільства посилюється роль техніки, що зумовлює комбінованість типів професій: «людина – техніка – знаки – природа», «людина – техніка – знаки – людина», «людина – техніка – знаки – художній образ». Однак, при змінюваності умов, знарядь та засобів праці, комп'ютеризації та цифровізації кожного типу професій, константною залишається їх деонтологічна складова – категорії професійного морально-етичного обов'язку та відповідальності. Для лікарів – це обов'язок рятувати життя і здоров'я людини, лікувати її тіло; для вчителів – готувати молодше покоління до дорослого життя, виховуючи всебічно розвинуті особистості; для юристів – захищати справедливість, встановлювати правопорядок, «лікувати» суспільство; для психологів – забезпечувати психічне здоров'я, «лікувати» душу; для державних службовців – виконувати завдання і функції правової, демократичної держави при дотриманні принципів верховенства права, законності, доброчесності, толерантності, гуманізму; для вчених – відкривати нові знання про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини задля збереження і покращення життя на планеті.

В основу класифікації К. Гуревича покладено критерій «професійної придатності», а професії сформовано у три групи:

- 1) професії, у яких будь-яка людина може досягнути суспільно прийнятної ефективності діяльності;
- 2) професії, у яких не кожна людина може досягнути необхідної ефективності;
- 3) професії, які за своєю сутністю вимагають досягнення вищого ступеню майстерності, абсолютної професійної придатності [13].

Класифікація професій К. Гуревича відображає зв'язок між рівнем складності професійних функцій і здатністю людини їх виконувати. Згідно із таким підходом професії можна поділити за ступенем складності на прості, складні і найскладніші. Прості робітничі професії можуть опанувати абсолютна більшість людей. Найскладніші професії вимагають найвищої кваліфікації, досвіду, професійної відданості, таланту, особливих здібностей, постійного професійного самовдосконалення. Найскладніші професії, до яких можна уналежити юридичні, педагогічні, військові, медичні, управлінські професії, мають найвищий ступінь деонтологічного потенціалу, що обумовлює наявність моральних вимог навіть до приватного життя та позаслужбової поведінки їх представників. Отже, визначений К. Гуревичем критерій складності професій та відповідна класифікація, з педагогічної точки зору, має бути орієнтиром для проведення профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти, вступних кампаній закладів фахової передвищої та вищої освіти, професійного відбору на ринку праці. З деонтологічного погляду, доступ до професій, які вимагають особливого способу життя, поведінки в суспільстві, професійної відданості і покликання, має

здійснюватися через нормативно закріплену процедуру прийняття професійної присяги, обітниць, клятви.

Цікавий підхід до класифікації професій використав В. Лоос. Учений розділив професії на вісім груп: діловодство; література та мистецтво; природа; робота з людьми; робочі професії; романтичні професії; техніка [14].

Аналізуючи класифікацію В. Лооса, можна визначити низку її недоліків. Так, перша група професій «діловодство» поступово втрачає свої функціональні необхідності. Якщо ще в минулому столітті професія «друкарка» була затребуваною, то нині вміння готувати документи є невід'ємною частиною професійної компетентності сучасного керівника. Також із розвитком технологій зникає паперовий документообіг, поширення набуває електронна система організації праці. Цифровізація суспільства зумовила зникнення низки професій і переформатування більшості з них. Крім цього, п'ята група професій «робота з людьми» за своїм змістом узагальнює всі професії, окрім тих, що автор відніс до четвертої групи «природа». Дискусійним залишається критерій «романтизм», за яким узагальнені професії сьомої групи, адже романтичні переживання є індивідуальними для кожної людини і такий емоційний стан можуть відчувати представники професій віднесені вченим до інших груп.

Класифікації професій Ф. Баумгартена, Дж. Голланда, К. Гуревича, Л. Йовайши, Є. Клімова, О. Ліпмана, О. Леонтєва, В. Лооса, С. Струмиліна, Л. Тайлер розроблені в умовах індустріального і постіндустріального суспільства, орієнтовані на відповідну економіку і класичну картину світу. Розглянуті класифікації систематизують професії за критеріями: складності праці, відповідності типу особистості типу професії, самостійності людини в професії, професійними цінностями, предметом праці.

З погляду юриспруденції класифікація професій здійснюється шляхом прийняття нормативних актів. На міжнародному рівні прийнято Міжнародну стандартну класифікацію професій (ISCO 88: International Standard Classification of Occupations/ILO, Geneva), яка стала основою для розробки Національного класифікатора професій ДК 003:2010, затвердженого Наказом Держспоживстандарту України 28.07.2010 № 327. Національний класифікатор професій призначений для застосування центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України, всіма суб'єктами господарювання під час запису про роботу у трудові книжки працівників. Професійні назви робіт, які наведені в ньому, рекомендовано застосовувати під час утворення нових назв професій та посад у зв'язку з розвитком нових видів економічної діяльності та технологій [15]. За 12 років цей документ мав всього 11 редакцій, які повною мірою не відображають тих динамічних змін, які відбуваються у світі професій. Крім того, він не відповідає переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, ні Європейській доктрині трудового права, ні фактичному стану речей на ринку праці. Отже, документ, який юридично класифікує професії, потребує вдосконалення і узгодження з погляду психології праці, деонтології, освітнього та трудового законодавства.

Аналіз розвитку професій у сучасних умовах дає змогу констатувати стійку тенденцію їх ускладнення, оскільки вони набули ознак комбінованості, міждисциплінарності. Учитель, юрист, лікар, психолог, державний службовець, вчений XXI століття має володіти комп'ютерними, інформаційними та цифровими технологіями. Організація праці нині потребує не тільки гуманітарної, а й технічної, сигномічної компетентності. Тенденція ускладнення спостерігається і в організації праці простих, робітничих професіях, причому частина з них зникає зовсім, оскільки машина (техніка) замінює людину.

У XXI столітті, в епоху нанотехнологій, стрімкого розвитку науково-технічної сфери, глобальних суспільно-політичних перетворень змінилася людина, її соціальні, культурні, економічні та інші потреби. Увесь світ, зіткнувшись із пандемією, змінив своє буття. У кожній професії з'явилось поняття «дистанційної роботи». Тому соціономічні, артономічні професії набули елементи сигномічних та техномічних професій, оскільки засобом комунікації стали комп'ютерні, електронні, цифрові технології, а знаряддями – високотехнологічні механізми, роботи. Розроблені в минулому столітті відомими вченими класифікації професій були актуальними в умовах індустріального і постіндустріального суспільства. В умовах техногенного, цифрового суспільства ці класифікації втрачають свою практичну значущість, оскільки зникають чіткі межі між

людською і технічною працею, відбувається синергія штучного і природного інтелекту. Сфер, де техніка повністю замінила людину, стає все більше. І це стосується не тільки складних умов праці (під водою, у повітрі, у космосі, виробництві, високі та низькі температури). Техніка, механізми, роботи та штучний інтелект стрімко впроваджується не тільки в промисловість, побут людини, а й у гуманітарну сферу. Так, сучасний хірург має майстерно володіти робото-технічними операційними механізмами. Це наближує лікарську професію до технічної. В умовах пандемії освітній процес здійснюється дистанційно, тому сучасний вчитель, викладач має володіти освітніми комп'ютерними технологіями. У сфері правосуддя широко обговорюється проблематика електронного суду, поступово відбувається діджиталізація публічної влади. Штучний інтелект «входить» у людські стосунки, змінюючи саму Людину, її психіку, свідомість, мислення, почуття, спосіб життя.

Тенденція заміни людини в гуманітарній сфері є небезпечною, оскільки техніка, комп'ютер, робот, не маючи душі, не може розв'язати складні духовні, морально-етичні, психологічні людські проблеми. Численні ситуації морально-професійного вибору, які виникають в юридичній, медичній, педагогічній, психологічній практиці, здатна вирішити лише духовнозбагачена людина із гуманістичним світоглядом.

Отже, Світ зіткнувся з новою загрозою – втрати «людського» в Людині. Однак те, що штучний інтелект надалі буде використовуватися в гуманітарних сферах є неодмінною ознакою сучасного техногенного, цифрового суспільства. Це назавжди змінить роль людини у професіях учителя, психолога, лікаря, судді, державного службовця та ін. І головне завдання, яке вже постало перед професійними спільнотами, – зберегти в умовах цифрового суспільства професійні цінності добра, милосердя, справедливості, чуйності. Тому на порядок денний виходить питання збереження деонтологічного коду професій з високим ступенем моральної відповідальності – сукупності цінностей, які обумовлюють призначення професії в суспільстві та професійне покликання людини [16].

Чим складніше професія, тим більшої значущості набувають такі деонтологічні категорії, як відповідальність, обов'язок, покликання, служіння. Реалізуватися і досягти професійного «акме» (греч. *акме* найвища точка, вершина) у найскладніших професіях може людина з абсолютною професійною придатністю, усвідомленням професійного обов'язку, здатністю до професійного служіння.

Виходячи з цього, в основу розробки нової класифікації професій в умовах техногенного, цифрового суспільства, з погляду деонтології, ми поклали критерій «високий рівень деонтологічного потенціалу професії», який виявляється у показниках: обов'язок складати професійну обітницю (обов'язок професійного служіння), професійні цінності та принципи, імператив професійного обов'язку, імператив професійної відповідальності, високий рівень насиченості професійної діяльності ситуаціями морального вибору. За зазначеними критерієм та показниками вдається узагальнити професії з найвищим рівнем деонтологічного потенціалу у відкриту систему (таблиця 1), яка може бути доповнена й іншими професіями.

Імператив професійного обов'язку та відповідальності набуває не тільки морального змісту, закріплюючись у текстах присяг, обітниць, правилах і кодексах професійної етики, а й юридичного значення. Тексти професійних присяг, обов'язок їх дотримуватися та відповідальність за порушення присяги закріплено в нормативних документах: для народних депутатів та Президента України – в Конституції України; для юристів та правоохоронців – у Законах України «Про Національну поліцію», «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про прокуратуру», «Про нотаріат»; для державних службовців – у Законах України «Про державну службу», «Про запобігання корупції»; для військових – у Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Постанові Верховної Ради України «Про текст Військової присяги»; для працівників органів місцевого самоврядування – в Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування», для лікарів – в Указі Президента України «Про Клятву лікаря». Однак в таких професіях з високим ступенем відповідальності, як вчений, педагог, психолог, деонтологічні норми досі не набули нормативного закріплення, що негативно впливає на розвиток цих галузей професійної деонтології.

Так, в ст. 20 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [17], зазначається про одну із функцій Національної ради України з питань розвитку науки і

технологій – надання пропозицій щодо принципів наукової етики та механізмів контролю за їх дотриманням. У цьому ж документі в п.4. ст. 50 серед основних принципів та засад діяльності Національного фонду досліджень України зазначається «повага і дотримання авторських та суміжних прав, а також принципів наукової етики». Проте Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» не передбачений ані перелік цих принципів і норм, ані тексту професійної присяги, ані відповідальності за їх порушення. Позитивним є лише те, що в межах професійного середовища загальні принципи закріплені в Етичному кодексі ученого України, схваленому постановою загальних зборів НАН України 15.04.2009 № 2 [18]. Отже, з метою посилення деонтологічного складника професійної діяльності вченого вважаємо за необхідним доповнити Розділ I «Загальні положення» Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» новою статтею, зміст якої закріплює: 1) перелік принципів професійної етики: пріоритет морального виміру науки, впевненість вченого у надійності наукових результатів, чесність, свобода наукової думки, об'єктивність викладення висновків, прозорість наукового дослідження, істинність, принципи біоетики; 2) текст професійної присяги вченого, обов'язок і порядок її складання; 3) обов'язок і відповідальність за порушення норм Етичного кодексу ученого України та присяги.

Аналізуючи освітнє законодавство з точки зору деонтології, можна зробити висновок: по-перше, що лише один із принципів педагогічної етики «академічна доброчесність» знайшли в ньому відображення; по-друге, відсутнє тлумачення терміну «педагогічна етика», не визначено його зміст. Разом з цим, ст. 54 Закону України «Про освіту» [19] нормативно закріплює обов'язок педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників дотримуватися педагогічної етики. Наукова платформа педагогічної етики давно сформульована фундаторами освітньої справи, вченими світового рівня: Анрі Валлоном, Хуан Луїс Вівесом, Левом Виготським, Йоганом Фрідріхом Гербартом, Вільгельмом фон Гумбольтом, Жан-Овідієм Декролі, Фрідріхом Адольфом Вільгельмом Дістервегом, Яном Амосом Коменським, Янушем Корчаком, Джоном Локком, Антоном Макаренком, Марією Монтессорі, Йоганном Генріхом Песталоцці, Жаном Піаже, Софією Русовою, Жан-Жаком Руссо, Василем Сухомлинським, Костянтинном Ушинським, Селестеном Френе, Рудольфом Штайнером та ін. Педагогічною наукою визначені предмет, об'єкт, категорії та принципи педагогічної етики. Проте ці науки здобутки не враховані в освітньому законодавстві, більше того, вчитель може бути притягнутий до відповідальності за порушення педагогічної етики, норми якої не мають юридичного визначення. Таким чином, базовий Закон України «Про освіту» необхідно доповнити нормами, які б чітко визначали зміст педагогічної етики, текст професійної присяги та порядок її складання.

Висновки. З метою розвитку деонтологічної культури педагогів, посилення значущості та ефективності їх етичної підготовки доцільно доповнити п. 3 ст. 58 «Педагогічну та науково-педагогічну діяльність у закладах освіти здійснює особа, яка склала присягу педагога України» Закону України «Про освіту» положенням такого змісту:

«Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй педагогічній діяльності дотримуватися принципів педагогічного гуманізму, доброчесності, особистісної орієнтації, громадянськості й патріотизму, усі знання і сили віддавати педагогічній справі, дотримуватися правил педагогічної етики, не вчиняти дій, що порочать звання педагога, гідно продовжувати найкращі традиції світової і вітчизняної педагогіки, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене педагогічні обов'язки, постійно вдосконалювати педагогічну майстерність, власним прикладом утверджувати високі ідеали добра, краси, творчості, свободи і гідності, бути вірним присязі».

Нормативне закріплення тексту присяги педагога та обов'язку її складати змінить траєкторію підготовки майбутніх педагогів, посилюючи її деонтологічну складову, глибину усвідомлення принципів педагогічного гуманізму, доброчесності, особистісної орієнтації, громадянськості й патріотизму. Процес підготовки майбутніх педагогів до складання професійної присяги має передбачати формування таких цінностей, якостей, мотивів і принципів, як любов до дітей, доброзичливість, чуйність, делікатність, милосердя (емпатія), щирість, справедливість, добро.

Враховуючи, що на посади педагогічних та науково-педагогічних працівників можуть бути призначені особи як з педагогічною освітою, так і без неї, пропонуємо

вдосконалити освітнє законодавство, по-перше, стосовно осіб з педагогічною освітою таким чином: до ст. 58 Закону України «Про освіту» додати зобов'язальні норми наступного змісту:

1) Присягу педагога України повинні скласти усі випускники закладів вищої освіти, які здобули вперше вищу, фахову передвищу чи професійну (професійно-технічну) освіту за педагогічною спеціальністю (педагогічну освіту);

2) Присягу педагога України складається в урочисто в присутності науково-педагогічного складу закладу вищої освіти (факультету) і представників громадськості;

3) Текст Присяги педагога України зачитується і повторюється випускниками колективно. Після цього виконується Державний гімн України;

4) Підписаний випускником текст Присяги педагога України зберігається в його особовій справі. У дипломі робиться позначка про складання Присяги педагога України, текст якої вкладається в диплом.

По-друге, стосовно осіб без педагогічної освіти пропонуємо вдосконалити освітнє законодавство, додавши до ст. 58 Закону України «Про освіту» норму наступного змісту: «Особи, які отримали дозвіл продовжити працювати на відповідних посадах педагогічних, науково-педагогічних працівників після їх успішної атестації повинні урочисто скласти Присягу педагога України на засіданнях педагогічних (вчених) рад закладу освіти. Текст присяги педагога України підписується педагогічним, науково-педагогічним працівником і зберігається в його особовій справі, а її копія видається педагогічному, науково-педагогічному працівнику».

У запропонованому тексті Присяги педагога України, як і в чинному Законі України «Про освіту», передбачається обов'язок і відповідальність за дотримання правил педагогічної етики. Тому пропонуємо затвердити текст правил педагогічної етики Всеукраїнським з'їздом учасників освітнього процесу та їх об'єднань, попередньо розглянувши його на всіх рівнях органів громадського самоврядування у сфері освіти.

Отже, спроби посилити деонтологічну складову професій з високим ступенем відповідальності на правовому рівні позитивно відобразяться на організації процесу підготовки таких професіоналів, що забезпечить поповнення професійних спільнот педагогів, вчених, психологів, юристів та державних службовців професіоналами, здатними присвятити себе професії, суспільству, Державі, віддано працювати на користь людям.

У сучасних умовах трансформації цілісної картини світу у форму «людина – техногенне, цифрове суспільство» деонтологічні ідеї мають бути дороговказом для всіх професій з високим ступенем відповідальності. Це також дає змогу визначити критерії і показники для розроблення класифікації, провідною ідеєю якої є виокремлення професій з високим рівнем деонтологічного потенціалу типу «людина – техніка – знаки – людина»: вчитель, психолог, лікар, юрист, державний службовець, вчений. Для таких професій в епоху цифровізації суспільства постає деонтологічне завдання збереження і відтворення професійних цінностей:

– для юристів – справедливості, істинності, законності, верховенства права, гуманності, доброчесності;

– для лікарів – життя і здоров'я людини, не заподіяння шкоди, гуманності, милосердя, любові, безкорисливості, чуйності, правди, піклування, конфіденційності;

– для педагогів – гуманності, любові, доброти, чуйності, педагогічного такту і витримки, толерантності, академічної свободи;

– для психологів – внутрішнього світу особистості; гуманності, милосердя, любові, безкорисливості, чуйності, додержання пріоритету інтересів людини;

– для вчених – пріоритету морального виміру науки, впевненості у надійності наукових результатів, чесності, свободи наукової думки, об'єктивності викладення висновків, прозорості наукового дослідження, істинності, принципів біоетики;

– для державних службовців – верховенства права, законності, патріотизму, гуманності, доброчесності.

Важливо, щоб техногенне, цифрове суспільство стало гуманізованим і не відмовилось від загальнолюдських цінностей і норм моралі. А це передусім вимагає посилення деонтологічної підготовки, складання професійних присяг як основи духовно-культурологічного світогляду, і визначає гуманістичну функцію сучасного юриста, педагога, психолога, вченого та державного службовця. Величезну роль у реалізації людини як особистості, носія загальнолюдських цінностей, творця власної

держави відіграє професія. Розвиток професійної деонтології в умовах техногенного, цифрового суспільства, під впливом факторів розвитку штучного інтелекту, змін в економіці, аксіологічній та психологічній сферах, характеризується трансформацією феномену професії. У процесі його еволюції від простого типу «людина – людина» до комбінованого типу «людина–техніка–знаки–людина», існує загроза втрати морально-етичної основи професій з високим ступенем відповідальності, що може призвести до духовного спустошення змісту педагогічної, юридичної, наукової, психологічної діяльності. Нова класифікація професій з найвищим рівнем деонтологічного потенціалу є відкритою системою, яка дозволяє за визначеними критеріями розвивати деонтологічну складову професій XXI століття.

Актуальною проблемою подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні деонтологічного потенціалу інших професій та спеціалізацій, що сприятиме розвитку галузевості професійної деонтології; розширення розробленої деонтологічно зорієнтованої класифікації професій; узгодження норм трудового, адміністративного законодавства в частині посилення деонтологічної складової професій, вдосконалення механізму притягнення до дисциплінарної відповідальності за порушення норм професійної етики, присяги.

Деонтологічно орієнтована класифікація професій

Назва професії, яка передбачає служіння (складання присяги, клятви)	Критерій класифікації – високий рівень деонтологічного потенціалу професії типу «людина–техніка–знаки–людина»			
	показники			
	Професійні цінності та принципи	Імператив професійного обов'язку	Імператив професійної відповідальності	Високий рівень виникнення ситуацій морального вибору
Юрист (суддя, прокурор, адвокат, нотаріус, слідчий та ін.)	Справедливість; істинність, законність, верховенство права, гуманність, доброчесність	Захист права і свобод людини, встановлення правопорядку в суспільстві	Відповідальність за долю людини, стан правової культури в суспільстві	Недосконалість (колізії) законодавства; відставання нормативного регулювання суспільних відносин від темпів змін реалій життя; неузгодженість норм права і моралі; відсутність правових норм щодо регулювання життєвої ситуації; юридична помилка; збереження професійної таємниці, професійні обмеження та ін.
Педагог (вихователь, вчитель, викладач, тренер та ін.)	Гуманність, любов, доброта, чуйність, педагогічний такт і витримка, толерантність, академічна свобода	Формування всебічно розвинутої, гармонійної особистості	Відповідальність за реалізацію дитини (вихованця, учня, студента) в дорослому житті як особистості	Вибір методів навчання і виховання обумовлюється унікальністю кожної особистості, традиціями сімейного виховання, рівнем культурного середовища дитини (вихованця, учня, студента); педагогічна помилка; взаємодія з батьками різного соціального,

Назва професії, яка передбачає служіння (складання присяги, клятви)	Критерій класифікації – високий рівень деонтологічного потенціалу професії типу «людина–техніка–знаки–людина»			
	показники			
	Професійні цінності та принципи	Імператив професійного обов'язку	Імператив професійної відповідальності	Високий рівень виникнення ситуації морального вибору
				культурного рівня, збереження професійної таємниці; проведення педагогічних експериментів та ін.
Державний службовець (Президент, депутати, працівники державних органів та органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства)	Верховенство права, законність, патріотизм, гуманність, добросовісність	Забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави, суспільства і людини	Відповідальність за формування та розвиток правової, соціальної, демократичної, незалежної держави; розвиток людиноцентрированої держави	Визначення стратегій розвитку держави (регіону, громади); розподіл коштів бюджету, конфлікт інтересів під час проходження державної служби; збереження державної таємниці; політична неупередженість та ін.
Лікар (медична сестра, лікарі всіх спеціалізацій)	Життя і здоров'я людини, не заподіяння шкоди, гуманність, милосердя, любов, безкорисливість, чуйність, правда, піклування, конфіденційність	Охорона і поліпшення здоров'я людини, лікування і запобігання захворюванням, надання медичної допомоги всім, хто її потребує	Відповідальність за життя і здоров'я людини	Субординація лікаря і пацієнта; реалізація принципів «інформованої згоди» і «співробітництва»; моральні дії лікаря в умовах залежності від нього життя і здоров'я пацієнта; право на ризик – медична помилка; збереження професійної таємниці; професійна незалежність лікаря – колегальність лікарів; проблема цілі і засобу її досягнення; проведення клінічних експериментів та ін.
Психолог (психолог в закладі освіти, психолог у галузі охорони здоров'я, військовий психолог, психолог на підприємстві, психолог у сфері)	Внутрішній світ особистості; гуманність, милосердя, любов, безкорисливість, чуйність, додержання пріоритету інтересів людини	Надання психологічної допомоги всім, хто її потребує; психологічна реабілітація; підвищення ефективності навчання, праці, управління	Відповідальність за психічне здоров'я людини	Розв'язання завдань, які відповідають рівню компетенції; використання в практичній діяльності не апробованих методик; маніпуляція іншими людьми; збереження професійної таємниці;

Назва професії, яка передбачає складання присяги, клятви)	Критерій класифікації – високий рівень деонтологічного потенціалу професії типу «людина–техніка–знаки–людина»			
	показники			
	Професійні цінності та принципи	Імператив професійного обов'язку	Імператив професійної відповідальності	Високий рівень виникнення ситуацій морального вибору
державного управління, психолог у відділі кадрового забезпечення)				проведення психологічних експериментів та ін.
Вчений	Пріоритет морального виміру науки, впевненість у надійності наукових результатів, чесність, свобода наукової думки, об'єктивність викладення висновків, прозорість наукового дослідження, істинність, принципи біоетики	Отримання нового знання	Відповідальність за розвиток людства і природи; застосування отриманих знань задля блага людства, збереження навколишнього середовища та найекономічнішого використання природних ресурсів	Протидія отриманню результатів наукових досліджень, що суперечать принципам гуманізму; попередження суспільства про можливі негативні наслідки використання досягнень науки в антигуманному напрямку; протидія конформізму в професійному середовищі; викривання фактів порушення академічної доброчесності; протидія поширенню псевдонаукових концепцій, теорій, знань.

Список використаних джерел

1. Універсальний словник української мови / уклад. З. Й. Куньч. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 848 с.
2. Jeremy Bentham. Deontology or The Science of Morality, v. 1–2, 1834. URL : https://openlibrary.org/books/OL7046034M/Deontology_or_The_science_of_morality.pdf.
3. Избранные труды Иеремия Бентама / пер. А. Н. Цапина и А. Н. Неведомского. СПб. : Рус. кн. торговля, 1867. Т. 1. 678 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. VI, 742 с.
5. Tyler L.E. Work and Individual differences. Man in a World of Work. Boston, 1964. 780 p.
6. Holland J. A. Theory of Vocational Choice. *J. Counsel Psychol.* 1979. № 6. P. 35–45.
7. Струмилин С.Г. Проблемы экономики труда : монограф. Москва : Наука, 1982. 470 с.
8. Липман О. Психология профессий / пер. с нем. ; под. ред. проф. Л. Г. Оршанского. Петроград : Akademia, 1923. 106 с.
9. Баумгартен Ф. Психотехника: исследование пригодности к профессиональному труду. 2-е изд. Москва : Гос. тех. изд-во, 1926. 154 с.
10. Йовайша Л. А. Проблемы профессиональной ориентации школьников. Москва : Педагогика, 1983. 130 с.
11. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 304 с.
12. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учеб. пособие. Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. 512 с.
13. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы. Москва : Наука, 1970. 271 с.
14. Лоос В. Г. Психологическая классификация профессий с целью профессиональной

орієнтації школярів. *Вопросы психологии*. 1974. № 5. С. 121–129.

15. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010 : наказ Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327. База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>.

16. Савищенко В. М. Діахронія деонтологічно-зорієнтованої моделі професійної компетентності юриста. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 63. Т. 2. С. 147–155.

17. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.

18. Етичний кодекс ученого України : Постанова загальних зборів НАН України від 15.04.2009 № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>.

19. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39, ст.380.

20. Bohatyrova O., Bohatyrov A. Legal basis for preventing deformation of personnel of custodial settings. *Philosophy, Economics and Law Review*. Volume 1, 2021. P. 117–124.

Надійшла до редакції 04.05.2022

References

1. Universal'nyy slovnyk ukrayins'koyi movy [dictionary of the Ukrainian language] / uklad. Z. Y. Kun'ch. Ternopil' : Navchal'na knyha – Bohdan, 2007. 848 p. [in Ukr.].

2. Jeremy Bentham (1834). Deontology or The Science of Morality, v. 1–2. URL : https://openlibrary.org/books/OL7046034M/Deontology_or_The_science_of_morality.pdf.

3. Izbrannyye trudy Iyeremiya Bentama [Selected works of Jeremiah Bentham] / per. A. N. Tsapina i A. N. Nevedomskogo. SPb. : Rus. kn. trgovlya, 1867. T. 1. 678 p. [in Russ.].

4. Filozofsk'yyu entsyklopedychnyy slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary] / redkol.: V. I. Shynkaruk (holova) ta in. Kyiv : Abrys, 2002. VI, 742 p. [in Ukr.].

5. Tyler L.E. Work and Individual Differences. Man in a World of Work. Boston, 1964. 780 p.

6. Holland J. A. Theory of Vocational Choice. J. Counsel Psychol. 1979. № 6. 35–45 p.

7. Strumilin, S. G. (1982) Problemy ekonomiki truda [Problems of labor economics] : monograf. Moscow : Nauka, 470 p. [in Russ.].

8. Lipman, O. (1923) Psikhologiya professiy [Psychology of professions] / per. s nem. ; pod. red. prof. L. G. Orshanskogo. Petrograd : Akademia, 106 p. [in Russ.].

9. Baumgarten, F. (1926) Psikhotehnika: issledovaniye prigodnosti k professional'nomu trudu [Psychotechnics: a study of fitness for professional work]. 2-ye izd. Moskva : Gos. tekhn. izd-vo, 154 p. [in Russ.].

10. Yovaysha, L. A. (1983) Problemy professional'noy oriyentatsii shkol'nikov [Problems of professional orientation of schoolchildren]. Moscow : Pedagogika, 130 p. [in Russ.].

11. Leont'yev, A. N. (1975) Deyatel'nost'. Soznaniye. Lichnost' [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow : Politizdat, 304 p. [in Russ.].

12. Klimov, Ye. A. (1996) Psikhologiya professional'nogo samoopredeleniya [Psychology of professional self-determination] : ucheb. posobiye. Rostov-on-Don: Feniks, 512 p. [in Russ.].

13. Gurevich, K. M. (1970) Professional'naya prigodnost' i osnovnyye svoystva nervnoy sistemy [Professional suitability and basic properties of the nervous system]. Moscow : Nauka, 271 p. [in Russ.].

14. Loos, V. G. (1974) Psikhologicheskaya klassifikatsiya professiy s tsel'yu professional'noy oriyentatsii shkol'nikov [Psychological classification of professions for the purpose of professional orientation of schoolchildren]. *Voprosy psikhologii*. № 5, pp. 121–29. [in Russ.].

15. Natsional'nyy klasyfikator Ukrayiny: «Klasyfikator profesiy» ДК 003:2010 : Nakaz Derzhspozhyvstandartu Ukrayiny vid 28.07.2010 № 327 [National Classifier of Ukraine: «Profession Classifier» ДК 003:2010: Order of the Derzhspozhyvstandart of Ukraine dated 07/28/2010 No. 327. «Legislation of Ukraine» database]. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrayiny». Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>. [in Ukr.].

16. Savishchenko, V. M. (2019) Diakhroniya deontolohichno-zoriyovanoyi modeli profesiynoyi kompetentnosti yurysta [Diachrony of the deontologically-oriented model of professional competence of a lawyer]. *Pedahohika formuvannya tvorchoyi osobystosti u vyshchii i zahal'noosvitnii shkolakh*. № 63. Vol. 2, pp. 147–155. [in Ukr.].

17. Pro naukovu i naukovu-tekhnichnu diyal'nist' [On scientific and scientific and technical activity] : Zakon Ukrayiny vid 26.11.2015. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2016. № 3. Art. 25. [in Ukr.].

18. Etychnyy kodeks uchenoho Ukrayiny [Code of ethics of a scientist of Ukraine] : Postanova zahal'nykh zboriv NAN Ukrayiny vid 15.04.2009 № 2. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>. [in Ukr.].

19. Pro osvitu [On education] : Zakon Ukrayiny vid 05.09.2017. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2017. № 38-39. Art. 380. [in Ukr.].

20. Bohatyrova, O., Bohatyrov, A. (2021) Legal basis for preventing deformation of personnel of custodial settings. *Philosophy, Economics and Law Review*. Vol. 1, pp. 117–124.

ABSTRACT

Victoria Savishchenko. Development of professional deontology in the conditions of technogenic, digital society. The article reveals the features of technogenic, digital society and the factors that alter the phenomenon of the profession and the development of professional deontology. Medical deontology, legal deontology, pedagogical deontology, psychological deontology, civil service deontology and scientific deontology are considered in the specified plane. The factors of development of the professional deontology types system are expanded. Different approaches to the classification of professions are analyzed. The foundation is introduced to legal means of development of professional deontology and the deontologically oriented classification of professions. Emphasis is being placed on strengthening the deontological content of legal norms. In this regard, amendments to the Law of Ukraine «On Scientific and Scientific-Technical Activity» and the Law of Ukraine «On Education» are proposed. Special attention is drawn to the development of the text of the professional oath of a teacher of Ukraine.

In the author's opinion attempts to strengthen the deontological component of professions with a high degree of responsibility at the legal level will have a positive effect on the organization of the process of training such professionals, which will ensure the replenishment of the professional communities of teachers, scientists, psychologists, lawyers and civil servants with professionals capable of devoting themselves to the profession, society, and the State, dedicated to working for the benefit of people.

Keywords: *technogenic, digital society, professional deontology, high responsibility degree professions, medical deontology, juridical deontology, pedagogical deontology, psychological deontology, governmental service deontology, scientific activity deontology, professional classification, professional values, professional duty, professional oath.*

УДК 141.78:305

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-187-194

Елеонора СКИБА[©]
доктор філософських наук, професор
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ

У статті стверджується, що постмодерна філософія та гендерні дослідження – це дуже широкі поняття, які описують різноманітні сфери діяльності та предмети дослідження. У дослідженні вказується про складність проблеми «сумісності» методологій філософії постмодернізму та методологій гендерної теорії. Проведений аналіз приводить до висновку, що філософи-феміністки займаються проблемами, які є частиною широкого дисциплінарного поля досліджень, яке на Заході зазвичай називають «жіночими дослідженнями» (women's studies). Ці розвідки свідчать про те, що гендерні дослідження в українській науці приводять нас до висновку, що будь-які спроби встановити тверді критерії аналізу чи жорсткі межі використовуваної методології зашкодять самому духу наукових досліджень у феміністичній філософії.

Ключові слова: *феміністичний виклик, гендерна теорія, постмодерністська філософія, жіночі дослідження, гендер.*

Постановка проблеми. Вчені стверджують, що сучасна західна культура, переживаючи нині фундаментальні трансформації, генерує проблеми, яким певні філософські напрями та школи протистоять краще за інших. Як стверджується, зараз існують три форми мислення, які найкраще репрезентують наш час та сигніфікують себе у критичному мисленні, а саме: психоаналіз, гендерна теорія та постмодернізм [1, с. 39–62]. Кожен із цих способів мислення робить об'єктом своїх досліджень принаймні одну грань того, що стало найбільш проблематичним у сучасності, а саме: як розуміти та конституювати своє «я»; яким чином наше «я» існує у якості гендерного прояву; які

© Е. Скиба, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3357-0830>

k_fp@dduvs.in.ua